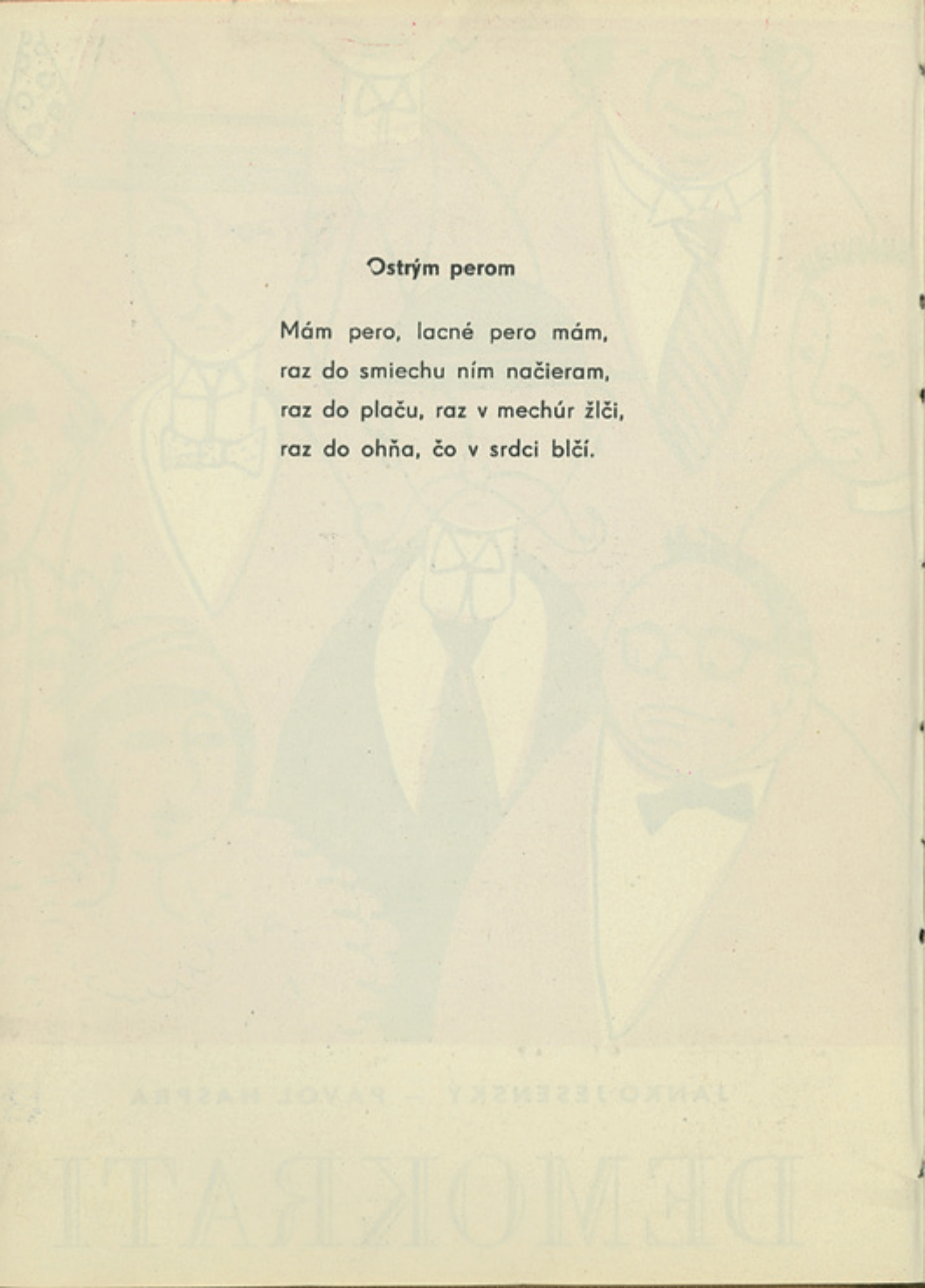

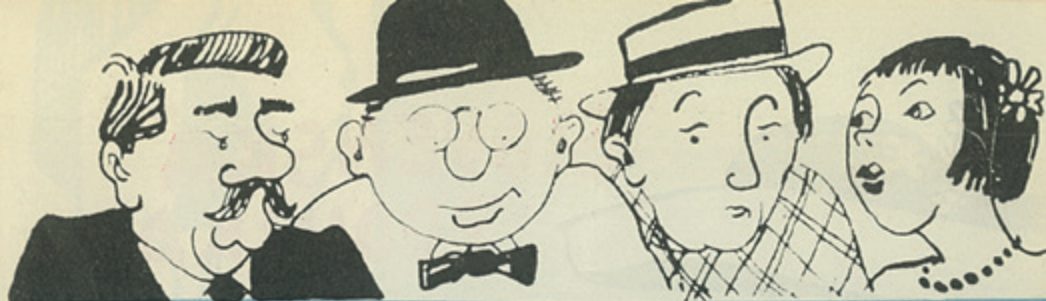
JANKO JESENSKÝ – PAVOL HASPRA

DEMOKRATI

Ostrým perom

Mám pero, lacné pero mám,
raz do smiechu ním načieram,
raz do plaču, raz v mechúr žlči,
raz do ohňa, čo v srdci blčí.

KRAJOVÉ DIVADLO V NITRE

Janko Jesenský – Pavol Haspra

DEMOKRATI

Satirická veselohra v ¹¹12 obrazoch

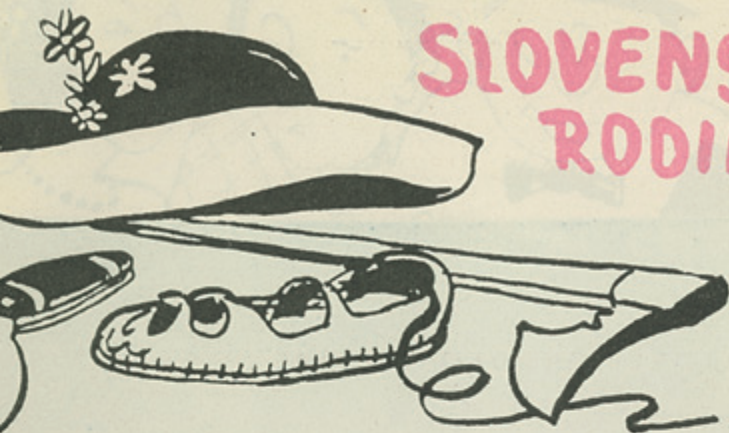
Réžia: Pavol Haspra

Výtvarník: Alois Baránek

Asistent réžie: Juraj Mlynár. Inšpicient: Lýdia Olšanská. Scénu vyhotovili: J. Breča a J. Gala. Kostýmy vyhotovili: J. Chovanec a A. Bratová. Svetlá: V. Bučko a B. Šiška. Technické vedenie: I. Kozma. Text sleduje: G. Pénzešová.

Celoštátna premiéra 4. apríla 1959

SLOVENSKÁ RODINKA ŽIV ĽA BOH

Osoby a obsadenie

Dr. Landík, komisár na okr. súde	Jozef Dóczy Anton Korenči
Tolkoš, vážený mäsiar v Starom meste	Ján Kusenda
Brigantík, okresný náčelník	Jozef Batáž Ján Kováčik
Rozvalida, direktor banky	Gustáv Trnka
Prezident krajiny Slovenskej	Michal Kožuch
Petrovič, advokát a poslanec	Ľudovít Kráľ Dušan Blaškovič
Števko, drobný živnostník	Martin Petrenko
Ďuro, zadlžený gazda	Juraj Mlynár
Dubec, bohatý statkár	Vladislav Müller
Maťo, sluha na okrese	František Laca
Mikeska, tajomník agrárnej strany	Ondrej Rimko
Hanka, slúžka u Rozvalidov	Emília Došeková
Milka, jej priateľka	Sonja Polóniová-Korenčiová.
Rozvalidová, ich pani	Viera Strnisková-Hasprová
Landíková mama	Eta Pollová M. Kožuchová
Linka, Landíkova sestra	Jozefína Lacová
Teta Kornélia	Margita Žemlová
Ľudmila Petrovičová	Magda Paveleková
Želmíra, jej dcéra	Eliška Kováčiková
Mariška, slúžka u Petrovičov	Lýdia Olšanská
Chlapec v drese	XXX

Prestávky po 6. a 8. obraze

Demokratické voľby

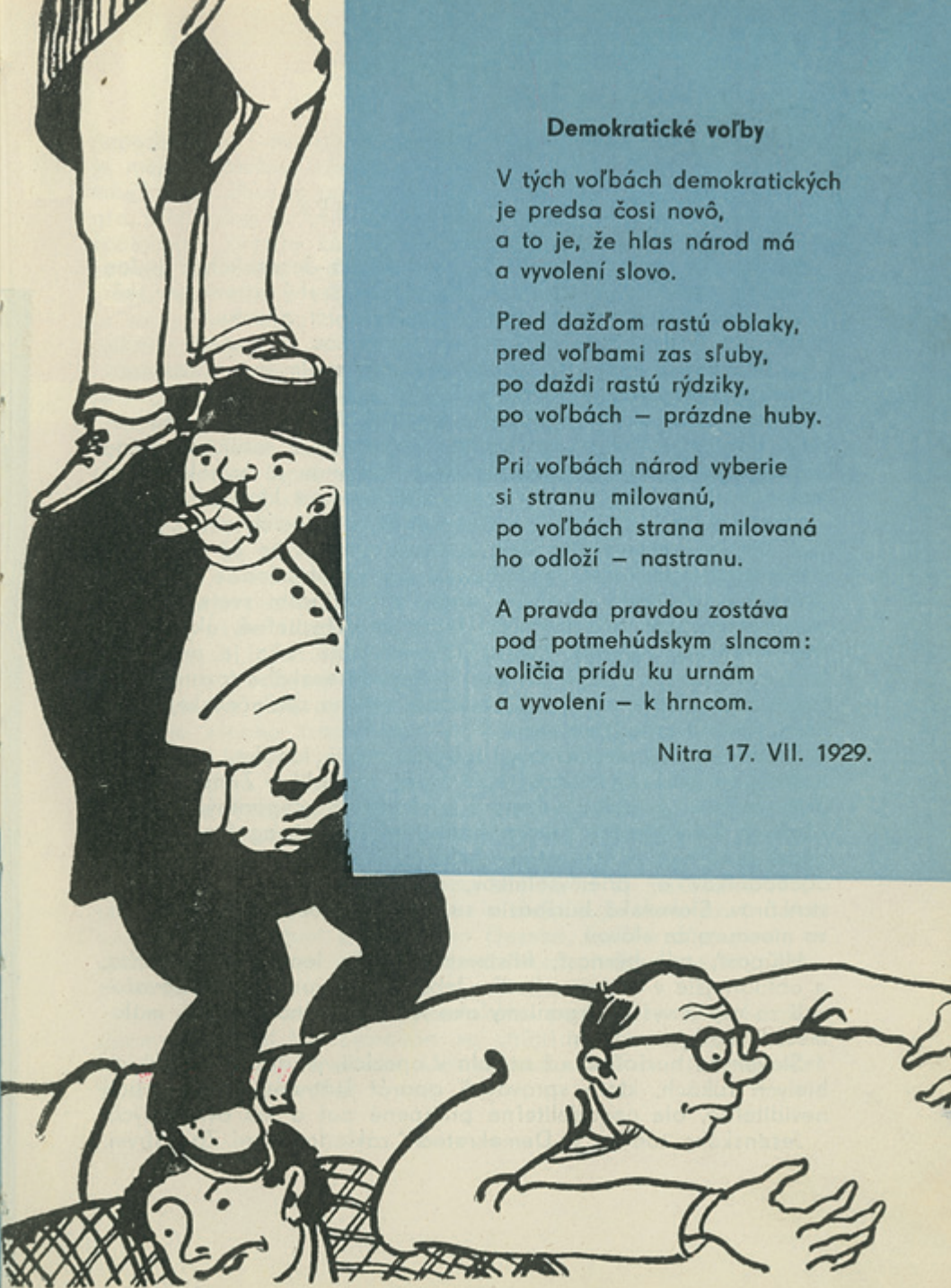
V tých voľbách demokratických
je predsa čosi novô,
a to je, že hlas národ má
a vyvolení slovo.

Pred dažďom rastú oblaky,
pred voľbami zas sľuby,
po daždi rastú rýdziky,
po voľbách – prázdne huby.

Pri voľbách národ vyberie
si stranu milovanú,
po voľbách strana milovaná
ho odloží – nastranu.

A pravda pravdou zostáva
pod potmehúdskym slncom:
voličia prídu ku urnám
a vyvolení – k hrncom.

Nitra 17. VII. 1929.

VOLTE 4

Vladimír Mináč

ŠLACHETNÝ ČLOVEK

Akoby dva smiechy hrali na tvári Janka Jesenského: jeden úsmev je úprimný a trochu nostalgický; druhý úsmev je skôr úškrn, neúprosný, nemilosrdný, neodpúšťajúci nikomu.

Obidva pramenia z tých istých prameňov, z rozporu medzi tým, čo bolo, a tým, ako podľa predstáv malo byť, z rozporov medzi skutočnosťou a ideálom.

Tento rozpor nebol spočiatku tragický. Pohyboval sa na rovine dobromyseľného pohrdania malosťou a malichernosťou sveta slovenského malomesta. Svet lorňonov a krinolín, svet malomestských klebiet a jemných slečiniiek pri klavíri, svet obmedzených tiežvzdelancov, slovenčiacich a pijúcich víno, tento svet bol pre Jesenského úzky a tupý; ale bol to aj svet jeho mladosti. Grotesknosť nadúvajúcej sa maloburžoázie nútila k výsmechu; ale bolo aj čosi v tomto zanikajúcom svete, za čím Jesenskému bolo tak ľúto, čosi skoro nezachytiteľné, ako je vôňa prchajúcej voňavky, čosi nezabudnuteľné, ako je prvá láska a prvá zrada. V tejto dvojitej melodii Jesenského rozprávok je trvalé kúzlo, ktoré rokmi nič nestratilo ani na spoločenskej účinnosti, ani na emotívnej sile.

Rozpor medzi Jesenského spoločenskými ideálmi a skutočnosťou sa prehĺbil a završil za prvej republiky. Z maloburžoázie vyrástla veľkoburžoázia; z niekdajších elegantných advokátskych koncipientov sa stali prebíjaní šudieri, agrárnickí i ľudácki poslanci; malomestskí obchodníci sa premenili na veľkoobchodníkov a priemyselníkov, veľkí roľníci na zbytkových statkárov. Slovenská buržoázia sa dala na pochod za peniazmi, za mocou a za slávou.

Hlúposť, nekultúrnosť, filisterstvo ostali: len vyzerali väčšie, a obľudnejšie v krivom zrkadle, lebo aj ich nositelia sa považovali za oveľa vyššie organizmy ako ich predvojnoví bratia, malomestskí nadutci a fičúri.

Slovenská buržoázia už nebola v opozícii, vládla. Na mäkkých bielych rukách, ktoré spravovali aparát štátneho súkolia, boli neviditeľne, ale neoddeliteľne prilepené pot a krv ovládaných.

Jesenského tón sa v „Demokratoch“ základne mení. Za ostrým,

nepodkupným výsmechom cítiť trpkosť, nechuť, hnus. Petrovič je menej smiešny: viac je nebezpečný a zlý. Ľudia vo frakoch majú tváre vlkov a predvolebná schôdzka je nebezpečná džungľa, kde každý sa usiluje o život každému. Slovenská meštiacka spoločnosť stratila kúzlo malomestskej nevinnosti; Jesenský ju zachytil vo chvíli, keď si to už ani neuvedomovala. Zachytil ju v hnusných krčoch sebeckta, demoralizácie, predajnosti, zachytil ju vtedy, keď bola na vrchole, ale keď už bolo cítiť v povetří začiatok konca.

Jesenský nie je len najväčším letopiscom slovenskej buržoázie: je – a to je vari priliehavejšie – aj jej najväčším prírodopiscom. S prednosťou, ktorú dáva len osobná skúsenosť, elegantnými ťahmi, len jemu vlastnými, kreslí typ za typom, nesmrteľnú galériu obrazov, ktoré vcelku dávajú obraz doby. Každý typ je, možno povedať, slovenský originál, slovenský príspevok do celosvetovej zbierky obludných typov, ktoré vytvoril kapitalizmus.

Poznám ho takrečeno od dôb útlej mladosti a odvtedy ho mám rád. A od prvého zoznámenia ma zaujímala otázka, myslím, z najzákladnejších: v mene čoho? V mene čoho bojuje autor, za akými ideálmi ho ťahá, čo chce?!

Myslím si, že sa Jesenského ideál dá vyjadriť zhruba dvoma slovami: – šľachetný človek.

Znie to na prvé počutie starosvetsky, ale v samotnom Jesenskom je mnoho tradičného, starosvetského, prísneho. Humanizmus, v ktorom je obsiahnutý tento ideál, je humanizmus staršieho dáta a razenia; je silný úprimnou túžbou a vznešeným cieľom, je slabý neznalosťou prostriedkov. Najskôr sa podobá humanizmu ruskej klasickej demokratickej literatúry.

Žiadalo sa mu veľmi ľudskej dôstojnosti, ľudského šťastia, ale nevedel cestu k nemu. Tam, kde sa o to pokúša vo svojom literárnom diele – len tam – znásilňuje skutočnosť. Lebo ľudské šťastie, ideál šľachetného človeka, ľudská dôstojnosť, to všetko je neuskutočniteľné v spoločnosti, ktorú Jesenský kritizoval a ktorou pohrdal.

Nie náhodou nám dnes Jesenského postava narastá každým dňom; nemohol byť prorokom vo vnútri vlastnej spoločnosti – je učiteľom nám dnešným. Učí presne vidieť a aj nenávidieť to, čo treba nenávidieť.

KAND

AKO MNOHÉ INÉ DIELA, aj „Demokrati“ boli znova objavení až oveľa neskoršie, až vtedy, keď sa veľká časť slovenskej literatúry, spisovateľov, básnikov i kritikov, vrátila z krkolomných výletov do neskutočna, nereálna a avantgardnosti späť na pôdu života, slovenského života, a vrátiac sa poznala, že realizmus nie je smer, alebo dokonca už prekonaný smer, ale čosi hlbšie a trvalejšie: vyjadrenie autorovho vzťahu k životu, k ľuďom, k ich problémom, bojom, radostiam, porážkam a víťazstvám. Až teraz objavujeme „Demokratov“ v celom ich význame a dosahu.

A tak dnes vidíme, že „Demokrati“ v slovenskej literatúre medzi dvoma vojnami zaujímajú celkom osobitné miesto. Je to široký, najrozličnejšie vrstvy a sféry života zahrňujúci pohľad na život a problematiku doby, ktorú prežíval autor: na jej kupčickú morálku a nemorálnu politiku, na jej vládnúcu triedu a ňou pašliapané ideály; autor zráža z piedestálu tých, ktorí na ňom chceli stáť pred národom a povyšuje naň tých, ktorí boli využívanou a zneužívanou masou; ukazuje prázdnotu oficiálneho ruchu a pechorenia, podenkovitosť šlágrov i podenkovitosť umenia tejto doby, strháva svätožiary a hodnotí – hodnotí podľa svojich morálnych kritérií. V období medzi dvoma vojnami v slovenskej literatúre niet v rámci kritického realizmu druhého diela, ktoré by zaberalo taký široký okruh spoločenskej problematiky a upieralo právo vládnuť tým, ktorí si ho nárokovali. V tom je veľký pokrokový význam tohto klasického diela slovenskej literatúry pre dnešok.

Ján Rozner: Jesenského „Demokrati“.
(Vybrané zo zborníka: Janko Jesenský
v kritike a spomienkach).

IDÁT a VOLIČ →

Duch doby

„Šfachetná duša, bez lži, čistá,
idealista, patriot,
sta chlebík mäkký, altruista ...“

Čo nepovieš hned: „Idiot.“

„Má vo válove všetky štyri
a rypákom vše ešte ňuchá,
koho by bolo z chlieva vyrýť
a vyžrať mu aj črevá z brucha,
žiť dáko predsa treba len ...“

Čo nepovieš hned: „To je ten,
čo dobre chápe doby ducha.“

Bratislava 19. II. 1931.

PITE, PITE • LEN SA NEPOBITE

Charakter

Upušt' už, bratku, od zlovyku:
čo na srdci, to na jazyku.
Dnes počúvajú iba steny.
Lepšie, keď budeš hluchonemý.
Alebo, čo je jedno skoro:
maj jazykov zo dvadsatoro.

Nitra 31. I. 1929.

AUTOROV REGISTER sa v „Demokratoch“ nebyvale rozšíril: román má síce dejovú os v láske komisára Landíka k služobnej Hane, no nejde o túto lásku, autor túto os neustále láme a opúšťa, je mu len zámienkou pre niečo iného, širšieho, dosažnejšieho. Je to obraz protikladov spoločenského života, ako sa rozvíjal v tridsiatych rokoch, a autor doň vložil v usústavnenej podobe všetko, čo sa v ňom nazhromaždilo od prevratu. Takto vynáša Jesenský súdy o modernej láske, o jazykovej praxi, o administratívne, najmä však o otázkach politických a sociálnych. I tu, ako predtým, sústreďuje svoj záujem na ľudí a sú to teraz tí, čo vedú a dirigujú: okresní náčelníci, poslanci, ministri. Charakteristicky pre seba ukáže ich autor ako jazdcov na úradnej poripe i v ich súkromí; a vedno s ľuďmi a ich vlastnosťami opíše aj inštitúcie, vládny aparát, byrokratický stroj, celý systém. „Demokrati“ sú jedným z mála diel našej literatúry z prvej republiky, ktoré veľmi názorne a presvedčivo zobrazujú pomer medzi Čechmi a Slovákmi, autonomizmus a cirkevnictvo s ich tmárstvom, politické strany s ich volebnou agitáciou, záujmami, aférami a korupciou; jednotlivcov v ich honbe za výhodami a kariérou a všetkých dovedna s ich osobnou a triednou podlosťou. Nové panstvo a jeho životný štýl, vytvorený z jeho triednych záujmov, z jeho nemorálnosti a bezideovosti, haliacej sa do masky záujmov národných a nad tým všetkým ako karikatúrna nadstavba: frázy, heslá, rétorika. Toto všetko tu našlo svoj úprimný a čestný výraz skutočného demokrata, ktorý vidí, že nič nie je tým, čím sa zdá, že všetko má dve tváre: oficiálnu a skutočnú a ktorý preto konfrontuje zdanie s realitou, predstierané so skutočným: demokraciu hlásanú s demokraciou praktickou, idey rovnosti s kriklavou sociálnou nerovnosťou, vlastníctvo s vlastenectvom. Treba opakovať: nie je to do gruntu idúca kritika, rozbíjajúca na prach – je často rozmarná a zábavná; avšak obraz presahuje často autorov zámer, takže zobrazené vraví viac, než sám autor zamýšľal.

Alexander Matuška: Janko Jesenský.
(Zo zborníka: Janko Jesenský
v kritike a spomienkach.)

PREPADOL VO VOĽBÁCH

Pred voľbami

Jak sa kolú! Jak sa rýpu!
Lámu hlavy! Tlčú kosti!
Bez svedomia, taktu, vtipu
stúpajú do poctivosti!
Letia zdrapy. Letia chlpy.
Každá strana zneuctená.
Ako voliť? Národ hlúpy
poctivej už strany nemá.

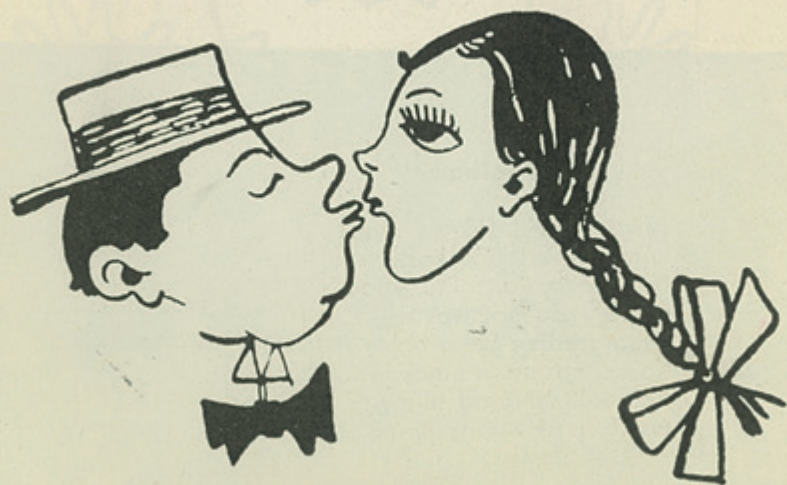
Nitra 21. XI. 1928.

Srdcia

Priateľu, ak raz dôjde na to:
vybrať si srdce, lebo zlato,
ber zlato.

Ktože za to môž',
že taký praktický je človek?
Za groš srdc kúpiš koľkokol'vek,
za srdce nik ti nedá groš.

Nitra 15. V. 1929

Pieseň vojakova

Čo len chcú tí generáli?
By sme v snehu tancovali,
pod muzikou fujavicou,
s bielou smrťou tanečnicou?

Oni dajú do vyhlášky:
nesmú byť viac tancovačky,
bo smrť má, vraj, žatvu hojnú.
Prečo nezakážu vojnu?

Nechajme tak Rusko, tanky,
poďme domov na fašiangy,
by sme pánom, chlapani milí,
aspoň krky vykrútili!

23. januára 1942.

* * *

**Všetky verše uverejnené v programe sú zo zbierok
Janka Jesenského**

* * *

Program Krajského divadla v Nitre (č. 3. – 1959.) k dramati-
zácii J. Jesenského „Demokrati“. Zodpovedný redaktor: Ondrej
Rajniak, riaditeľ KD. Zostavil: Ján Laca, dramaturg KD. Výtvar-
ná spolupráca: Alois Baránek. Štočky vyhotovili Západoslaven-
ské tlačiarne, KZ 10 v Nitre. Povolené prípisom PK č. HS IV/II-
10778/56. Cena Kčs 1.– U-050439

KONIEC

Godziny 64
=

